

Світлана Шуйка (Svitlana Shyika)

Рівне, Національний університет водного господарства та природокористування

ПРИЗВИЩА РІВНЕНЩИНИ ІЗ СУФІКСОМ -СЬК- У КОНТЕКСТІ ГЕРМАНО-СЛОВ'ЯНСЬКОГО МОВНОГО РОЗВИТКУ

Surnames of the Rivne Region with the Suffix -s'k- Within the Context of Germanic-Slavic Linguistic Development

ABSTRACT: The article is devoted to the study of surnames of the Rivne region with the suffix -s'k- within the context of Germanic-Slavic linguistic development. It is noted that the suffix of relative adjectives -s'k- has ancient Indo-European origins, most probably migrated to the Proto-Slavic language from Germanic languages. Proper personal names with this suffix and its variants are known from the Rus' chronicles, and during the course of social evolution they actively spread within the territory of the Rivne region and the locally adjacent Slavic lands of Ukraine, Poland and Belarus. Most regional surnames are specific from the point of view of motivational semantics and the word-forming system of the Ukrainian language, formed in a lexical-semantic way from words of appellative vocabulary, primarily from toponymic adjectives, some of them are morphological derivatives from various forms of personal names, nicknames (from anthroponymic and from appellative), surnames modelled on toponymic proper personal names.

KEYWORDS: anthroponym, Germanic-Slavic linguistic development, surname, the Rivne region, suffixes

Вступні зауваги

Історична антропоніміка покликана з'ясувати семантичну суть власних особових назв, мотиви й особливості іменування, регіональні притаманності. Результативність досліджень національних чи територіальних прізвищевих систем зростає, якщо їх здійснювати з урахуванням діахронічного лінгвістичного розвитку та міжмовних зв'язків, порівнянь і зіставлень. Системний науковий підхід, побудований на германських витоках, польській антропонімній автентичі і подальшому поширенню її на слов'янських теренах, може бути застосований до вивчення прізвищ Рівненщини (Рівненської області України) із суфіксом -ськ-. Особливість території дослідження полягає в осідлості населення, збереженні

в його мовному вжитку давньої регіональної слов'янської архаїки, а також в ареальній близькості, співжитті в одних суспільно-історичних державних об'єднаннях та міжмовних польських і білоруських впливах.

Актуальність тематики розвідки викликана потребою вивчення регіональних прізвищ із суфіксом *-ськ-* як складової частини національної і слов'янської прізвищевих систем. Стаття вкладається в парадигму сучасних антропонімічних, зокрема українсько-польських досліджень.

Науковою основою стали праці з праслов'янського мовознавства Карла Бругмана і Бертольда Дельбрюка¹, Антуана Мейє², Францішека Славського³, польської антропонімії Леонарди Дацевич⁴, Зофії Ковалік-Калети⁵, Марціна Койдера⁶, Ірени Митнік⁷, Катажини Сковронек (ред.) та ін.⁸, Павела Смочинського⁹, Ванди Шуловської¹⁰, українських вчених Лукії Лукіянівни Гумецької¹¹, Алли Петрівни Коваль¹², Олександра Савича Мельничука (ред.) та ін.¹³, Світлани Миколаївни Пахомової¹⁴, Юліана Костянтинівича Редька¹⁵, Оксани Миколаївни Ющишиної¹⁶ та ін.

Мета статті – дослідити прізвища Рівненщини із суфіксом *-ськ-* у контексті герmano-слов'янського мовного розвитку. У ході реалізації мети потрібно виконати такі **завдання**: дослідити (уточнити) генезу, функції, словотворчі особливості і поширеність форманта *-ськ-* < *-ьск-* та його варіантів у слов'янському

¹ K. Brugmann, B. Delbrück, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, vol. 2, pt. 1, Strassburg 1906.

² А. Мейє, *Общеславянский язык*, Москва 2001.

³ *Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. I, Wrocław 1974.

⁴ L. Dacewicz, *Historia nazwisk na kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej (XVI-XVIII w.)*, Białystok 2014.

⁵ Z. Kowalik-Kaleta, *Historia nazwisk Polskich na tle społecznym i obyczajowym (XII-XV wiek)*, t. 1, Warszawa 2007.

⁶ M. Kojder, *Antroponimia historyczna wiernych chełmskiej diecezji grecko unickiej (1662-1810)*, Lublin 2019.

⁷ I. Mytnik, *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI-XVII wieku*, Warszawa, Lublin 2019.

⁸ *Nazwiska w Polsce*, [w:] <https://nazwiska.ijppan.pl/>? (17.08.2025).

⁹ P. Smoczyński, *Słowiańskie nazwiska patronimiczne*, „Z polskich studiów slawistycznych. Językoznawstwo” 1968, Ser. 3, s. 245-256.

¹⁰ W. Szulowska, *Antroponimia warszawian w XVII wieku*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” 2010, № 5, s. 243-252.

¹¹ Л. Л. Гумецька, *Нарис словотворчої системи української актової мови XIV-XV ст.*, Київ 1958.

¹² А. П. Коваль, *Життя і пригоди імен*, Київ 1998.

¹³ *Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов*, ред. О. С. Мельничук, Київ 1966.

¹⁴ С. М. Пахомова, *Еволюція антропонімічних формул у слов'янських мовах*, Ужгород 2012.

¹⁵ Ю. К. Редько, *Сучасні українські прізвища*, Київ 1966.

¹⁶ О. М. Ющишина, *Прізвищеві назви і прізвища Центральної Хмельниччини XVII-XXI ст.: дис. ... канд. філол. наук*, Вінниця 2019.

й українському мовному просторі, спроектувати зазначене на еволюцію розвитку системи прізвищ Рівненщини із суфіксом -ськ-. **Об'єктом дослідження** виступають прізвища із суфіксом -ськ- < -ьск- та його варіантами в контексті германослов'янського мовного розвитку, **предметом дослідження** – відповідно, прізвища Рівненщини із суфіксом -ськ-.

Прикладним матеріалом дослідження послужили антропоніми, вилучені з літописних та архівних джерел, наукових та краєзнавчих праць, зокрема місцевого краєзнавця Ярослава Остаповича Пури¹⁷, відомостей інтернет-мережі.

Методологія дослідження базується на дедуктивній практиці наукового пізнання від загального до конкретного, синергетичному поєднанні методів: описового, узагальнення і систематизації, порівняльно-історичного, лінгвістичного аналізу.

Генеza і функції морфологічного форманта -ськ-

Витоки продуктивного прикметникового українського суфікса -ськ- (-зьк-, -цьк-) сягають індоєвропейської і праслов'янської давнини. Поєднання короткого індоєвропейського суфіксального елемента -k- з попереднім s-, зазначає французький лінгвіст А. Мейє, призводить до утворення нових морфем, найбільш значимими з яких є -ьскъ та *-išķe (старослов'янське -ište). Перша з них служить для утворення прикметників, похідних від іменників (*женьскъ, дѣтьскъ, небесьскъ*) і від назв місцевостей (*назаретьскъ* 'з Назарета'), друга – для позначення знаряддя, яким щось роблять, і особливо місця, де що-небудь роблять (пор. польське *toporzysko*, церковнослов'янське *топорѣще (toporište)* від *топоръ*; польське *ognisko*, але сербохорватське *о̀гњиште* 'вогнище' від *огнь*)¹⁸. Проте генеza зазначених афіксів і особливо факт появи у слов'янській лексиці не є цілком зрозумілими і вимагають певних пояснень. Для прикладу, польський славіст Ф. Славський розглядає праслов'янські суфікси -ьскъ(o), -isko, -išķe в одній тематичній групі. Дослідник вважає, що прикметниковий праслов'янський наросток -ьскъ може бути успадкованим від індоєвропейського -iško- (пор.: *babьsko, babisko, babišče* < *baba* 'жінка'), а суфікси -isko, -išķe (із сумнівною, на думку дослідника, генезою), що характерні для західнослов'янського мовного простору та трапляються також в українській і білоруській мовах, використовуються для творення загальних назв аугментативної семантики від іменників, напр.: *boltišče, boltisko* < *bolto* 'болото, багно'; *toporišče, toporisko* < *toporъ* 'сокира'), або дієслів з основами на -i- типу: *lovi-šče, lovi-sko* < *lovъ* : *lovi-ti* 'ловити'; *loži-šče, loži-sko* < *lože* : *loži-ti* 'класти, змушувати щось лежати'¹⁹. Наведені приклади формують розуміння того, що суфікси -isko, -išķe виникли внаслідок структурного перероз-

¹⁷ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища Рівненщини*, ч. I, IV-V, Рівне 1984-1990; Я. О. Пура, *Край наш у назвах*, ч. 2-4, Рівне, 1994-2002.

¹⁸ А. Мейє, *Общеславянский язык*, с. 292-293.

¹⁹ *Słownik prasłowiański...*, t. I, s. 95-96.

поділу у віддієслівних утвореннях, при якому кінцеве дієслівне *-i-* перейшло до складу суфікса, сполучившись, відповідно, з морфологічними елементами *-sko*, *-šće*. Схожі пояснення щодо продуктивних німецьких форм *-isko*, *-iska-* здійснили відомі фахівці в галузі порівняльно-історичного мовознавства та індоєвропеїстики К. Бругман і Б. Дельбрюк за результатами опрацювання великого прикладного лексичного матеріалу германських, балтійських та слов'янських мов. Мовознавці зазначають, що існує низка класів іменників, які закінчуються на *-sko* з безпосередньо попереднім форматичним голосним. Найпоширеніші з них є ті, що закінчуються на *-isko-*. Продуктивна форма прикметника на *-iska-* в німецькій мові позначає тип, приналежність, походження та утворює прикметники від назв народів і країн, напр. давньоверхньонімецькі назви: *mennisc* 'людський', *irdisc* 'земний', *kindisc* 'дитячий', *burdisc* 'міський', *spanisc* 'іспанський'. К. Бругман і Б. Дельбрюк звертають увагу на схожість німецького суфікса *-iska-*, литовського *-iszka-* і старослов'янського *-ьско-*, пор.: нім. *rōmisc*, *rūmisc* 'римський', лит. *lė-tūviszkas* 'литовський', ст.-слов. *rumьskъ*, *rimьskъ* 'римський'²⁰. Наявність зазначених відповідників дозволила А. Мейє припустити можливість запозичення слов'янського суфікса *-ьskъ* із германських мов²¹. Авторський колектив під керівництвом О. С. Мельничука (ред.) виводить аналізовані суфікси від складного форманта **-isk-*, «що виник на базі суфікса **-ko-* при іменах з основами на *-s-*» і розглядає їх на просторі слов'яно-балто-германської мовної спільності²². Початковим призначенням суфікса **-isk-*, припускають дослідники, було творення прикметників від назв місцевостей за ознаками приналежності і походження, яке згодом поширилося на інші імена і набуло більш загального присвійно-групового значення – «властивий, належний кому-небудь, чому-небудь, що виражено основою». Пор. деякі сучасні слов'янські лексеми: болгарське *учителски*, польське *lekarski*, словацьке *morský*, словенське *zimski*, *umski*, українське *людський*, *гірський*, чеське *novinářsky*²³.

Первинним призначенням суфікса *-ськ-* < *-ьск-* було творення загальних назв на позначення осіб у формі відносно-присвійних прикметників від іменників за географічними, етнімічними чи осадницько-поселенськими ознаками, а також від інших іменників, пов'язаних із певними особами, апелюючи тощо. Вторинна, на наш погляд, більш суспільно значима, функція морфологічного форманта полягає у творенні власних особових назв та обслуговуванні основних антропонімних форм іменування конкретних людей. Реалізується вона протягом суспільної еволюції двома шляхами. Перший із них полягає в лексико-семантичному переосмисленні вже функціонуючих загальних суфіксальних утворень у ролі власних особових назв, тобто їх безпосередня антропонімізація. Другий – це морфологічна деривація антропонімних основ, зокрема, імен (*Абрамський*,

²⁰ К. Brugmann, B. Delbrück, *Grundriss...*, vol. 2, pt. 1, S. 501-502.

²¹ А. Мейє, *Общеславянский язык*, с. 292.

²² *Вступ до порівняльно-історичного...*, с. 177.

²³ Там само, с. 189.

Адамський), індивідуальних прізвиськ (*Довганьський, Красенський*), родових прізвищ (*Заславський, Степанський*), прізвищевих назв та прізвищ. В антропонімах утворених лексико-семантичним способом може відбиватися як суб'єктивно-оцінне відношення іменуючого до іменованого (нейтральне, позитивне, негативне), так і відносно-присвійне відношення групової або колективної належності (*Волинський* – житель Волині, *Громадський* < член громади), у морфологічних утвореннях яскравіше і своєрідно передається патронімно-посесивна залежність типу «молодший < старший» (*Воронський* < син Ворони, *Іванський* < син Івана, *Заславський* < з роду Заславських).

Лінгвістичний розвиток українського суфікса -ськ- < -ьск-, окрім семантичного розширення, супроводжується низкою морфологічних і фонетичних словотвірних змін на межі твірної основи загальної особової назви і дериваційної морфеми. Так, зокрема, кінцевий приголосний вихідного іменника часто пом'якшується, асимілюється і зливається з с суфікса, утворюючи такі його варіанти як: -зьк- (*Острог* – *острозький*, *Кавказ* – *кавказький*), -цьк- (*козак* – *козацький*, *Корець* – *корецький*). Важливо відмітити також продуктивну роль основного суфікса -ськ- і його різновидів у творенні складних морфем і, відповідно, розширення спектру потенційних структурних форм власних особових назв та можливостей розповсюдження твірних непохідних лексем, напр.: -ан-ськ-, -ов-ськ- (мікротопонім *Береза*²⁴ – прізвища *Березанський*²⁵ і *Березовський*²⁶), -ен-ськ- (*Ровно* – *Ровенський*²⁷), -ин-ськ- (ойконім *Дуби*, мікротопонім *Дубинський Згіш*²⁸, прізвище *Дубинський*²⁹).

Функціональне навантаження давнього суфікса -ськ- < -ьск- не обмежується творенням первинних або основних загальних і власних назв осіб та творенням складних морфем, що забезпечують їх деривацію та поширення, структурні зміни тощо, але й реалізує своє основне суспільне призначення – моделювання процесів життєдіяльності за допомогою антропонімічних засобів – через номінативно-ідентифікаційну (мотивоване іменування) і соціальну (широке використання модного, «шляхетного», статусного наймення) функції.

Ареал поширення утворених прізвищ

Практика використання уточнюючих ідентифікаційних компонентів до особового імені із суфіксом -ськ- < -ьск- характерна для історичної та сучасної Рівненщини і може бути використана в якості моделі динамічних українських

²⁴ С. В. Шийка, *Словник мікротопонімів та мікрогідронімів Рівненщини*, Тернопіль 2016, с. 26.

²⁵ Усі аналізовані в статті антропоніми подано в графіці тих писемних джерел, із яких їх вилучено; в дужках зазначено рік фіксації історичних назв.

²⁶ *Телефонний довідник України. За алфавітом. Рівне*, [в:] <https://spravka109.net/ua/ukraine>>Рівне

²⁷ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 3, с. 241.

²⁸ С. В. Шийка, *Словник мікротопонімів...*, с. 180.

²⁹ *Реабілітовані історією. Рівненська область* / редкол., А. А. Жив'юк (відп. секр.), кн. 4, Рівне 2014, с. 395.

і слов'янських антропонічних змін. Вказівки на топонімічну відносність передають уже описові конструкції руських літописів, напр.: (1183) *Гльба Гюрговича кнѣза Доубровицьскаго*³⁰; (1292) *Степаньскіи кнѣзь Ивань снѣ Гльбовъ*³¹ і дволексемні антропонічні формули: (1150) *Мьстислава Дюргевича посадиша в Пересопници*, (1211) *Мьстиславъ Пересопницкѣи*³², (1224) *на Андрея и на Ольксандра Дубровицьскаго (Олександра Дубровичскаго)*³³. Ономастичні джерела фіксують регіональні суфіксальні особові назви цього типу протягом кожного з наступних століть, зокрема: (1385) *чюрило бродовьскій*³⁴, (1464) *пан Михно Пиратинскій*³⁵, (1569) *Янь-Монтолтъ Коблинскій зъ Коблина*³⁶, (1624) *пана Ивана Корытенскаго*³⁷, (1797) *князя Й. Чарторийскаго*, (1897) *Є. Малинскій*, (1903) *Є. Рачинскій*³⁸.

Давні антропонімізовані відтопонімічні відносні прикметники згодом часто ставали родовими прізвищами. У мові української народності XIV-XV ст., стверджує Л. Л. Гумецька, завершується «процес переходу відносно-присвійних прикметників на *-ський, -цький* до категорії іменників-прізвищ», які з XVI ст. набували шляхетного статусу³⁹. Використання антропонімів із суфіксом *-ський/-цький* та розширеними варіантами в іменуваннях українського привілейованого прошарку (князі та шляхта) в X-XVIII ст. проаналізовано у монографії І. Митнік і С. Пахомової. Автори трактують такі власні особові назви як «відтопонімічні означення» – додатковий до імені компонент, що «позначає людину за географічною або етнічною ознакою, за місцем походження, за назвою землеволодіння, маєтку, місцевості, в якій проживає чи з якої прибула особа» і дає відповідь на запитання *звідки?, де?*⁴⁰. Як типовий компонент в іменуванні князів ад'єктивне відтопонімічне означення за назвою землеволодіння з'являється з XII ст., в іменуваннях шляхти – на два століття пізніше. У XV-XVIII ст. синтетичні утворення на

³⁰ *Полное собрание русских летописей*. Т. 2: *Ипатьевская летопись*, Санкт-Петербург 1908, с. 433.

³¹ *Полное собрание русских летописей*. Т. 2: *Ипатьевская летопись*, Санкт-Петербург 1908, с. 638.

³² Там само, с. 279, 499.

³³ *Полное собрание русских летописей*. Т. 3: *IV. Новгородские летописи*, Санкт-Петербург 1841, с. 40.

³⁴ *Грамоти XIV ст.*, упоряд. М. М. Пещак, Київ 1974, с. 64.

³⁵ О. Цинкаловський, *Стара Волинь і Волинське Полісся*, т. 2, Вінніпег 1986, с. 57.

³⁶ *Архив Юго-западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов*, т. I, ч. 2, Киев, 1861, с. 7.

³⁷ *Архив Юго-западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов*, т. I, ч. 6, Киев, 1876, с. 447.

³⁸ *Історія міст і сіл Української РСР. Ровенська область* / редкол.; А. В. М'яловицький (голова редкол.), Київ 1973, с. 21, 230, 345.

³⁹ Л. Л. Гумецька, *Нарис...*, с. 24-25.

⁴⁰ І. Митнік, С. Пахомова, *Антропонімікон українського привілейованого прошарку X-XVIII ст.*, Warszawa, Siedlce 2024, с. 133-134.

-ський/-цький, зазначають дослідники, становили модель, на яку сперта була ідентифікація цілого привілейованого стану: у XV ст. серед князів вони склали 53% усіх прізвищевих назв, серед шляхти – 39,6%, у наступних трьох століттях відповідно: 55% і 66,2%, 74% і 73,3%, 54,5% і 79%⁴¹. Проте, ознаки соціального і лінгвістичного демократизму українського суспільства дозволяють стверджувати, що «в Україні прізвища на -ськ(ий) не були соціально закріплені, тому їх носіями могли бути представники різних верств населення»⁴².

Прізвищетворча продуктивність морфологічного форманта -ськ- < -ьск- зростає і стабілізується з юридичною кодифікацією власних особових назв. Сучасні прикметникові прізвища із суфіксами -ськ-, -цьк-, -зьк-, за підрахунками Ю. К. Редька, становлять третій основний словотворчий тип українських прізвищ і значно поширені на всій території держави, зокрема, їх відсоткове значення в Миколаївській області становить 31%, в Тернопільській – 18,3%, в Одеській – 16,3%⁴³. В актуальній дослідній вибірці сучасних прізвищ Рівненської області утворення з цими суфіксами становлять 13% (за даними телефонного довідника в обласному центрі – 7,6%) від загальної кількості, в т. ч. на -ськ-ий – близько 10% (в обласному центрі – 5,6%), на -цьк-ий – 3% (в. м. Рівне – 2%), особові назви на -зьк-ий практично не фіксуються (пор. у сусідній Центральній Хмельниччині утворення на -ськ-ий, -цьк-ий, -зьк-ий становлять 6,5%⁴⁴, на півдні Волині прізвища на -ськ-ий – 12,07%⁴⁵).

Прізвища з рефlekсами суфікса -ьск- широко поширені на слов'янських землях дотичних або близьких до території дослідження, зокрема у Польщі і Білорусі. Українська мовознавиця А. П. Коваль відносить прізвища на -ський до найдавнішого типу польських прізвищ, що утворювалися від географічних назв: *Ян Потоцький* (Ян з Потоку), *Марія Конопницька* (с. Конопів), *Станіслав Барановський* (м. Баранів) та ін.⁴⁶ Польська дослідниця З. Ковалік-Калета зазначає, що прізвища, пов'язані з місцем проживання із суфіксом -ski вказують на походження людини або володіння нею певним помістям і використовуються в іменуваннях шляхти з XIII ст. (пор., зокрема: (1260) *Myszkowski* (географічні назви *Myszkowo, Myszkowice, Myszków*), (1298) *Prusinowski* (*Prusinowo, Prusinowice*), (1315) *Cziborski, Ciborski* (*Cziborze*), (1395) *Barzynski* (*Barzyno, Barzynino*), (1464) *Bagieński* (*Bagno*), (1475) *Bidziński* (*Bidziny*)⁴⁷). Ці іменування є типо-

⁴¹ Там само, с. 134, 153.

⁴² О. М. Ющишина, *Прізвищеві назви...*, с. 153.

⁴³ Ю. К. Редько, *Сучасні українські...*, с. 198.

⁴⁴ О. М. Ющишина, *Прізвищеві назви...*, с. 151.

⁴⁵ Л. О. Лісова, *Антропонімія півдня Волинської області: автореф. дис... канд. філол наук*, Луцьк 2014, с. 11.

⁴⁶ А. П. Коваль, *Життя...*, с. 177.

⁴⁷ Z. Kowalik-Kaleta, L. Dacewicz, B. Raszevska-Żurek, *Słownik najstarszych nazwisk polskich pochodzenie językowe nazwisk omówionych w „Historii nazwisk polskich”*, t. I, Warszawa 2007, s. 10, 12, 14, 30, 101, 127.

вими прізвищевими назвами польської шляхти. У XIV-XV ст. шляхта використовувала 89,3% антропонімів із суфіксом *-ski* (найбільше з них на Великопольщині, зокрема, у XIV ст. 1094 онімні одиниці, у XV ст. – 1830). Тільки згодом, у кінці XV ст. вони набули типовості в іменуванні міщан⁴⁸. Відома фахівчиня в галузі історичної антропоніміки та славістики С. М. Пахомова відзначає динаміку зростання продуктивності і розширення ареалу використання антропонімної формули *особове ім'я + відтопонімне означення* у формі відносного прикметника із суфіксом *-ski/-cki* на території Польщі з другої половини XIV ст. Із XV ст., за твердженням ученої, ця формула стає найпродуктивнішим способом ідентифікації поляків⁴⁹.

Використання відтопонімних антропонімів на *-ski/-cki* було характерним явищем для східних територій Речі Посполитої. У називній системі Хелмської землі XVI-XVII ст., як зауважує І. Митнік, додаткові компоненти до особового імені із суфіксами *-ski/-cki* (*-s'kyj/-c'kyj*) і їх розширеними варіантами виступали домінуючим засобом ідентифікації особи⁵⁰. Серед іменувань польської шляхти в XVI ст. вони становили 55%, у XVII ст. – 83% (напр.: (1586) *Ambrosius Czarneczki*, (1604) *Wawrzyniec Łabędzki z Łabędzi*, *Stanisław Łopacki*, (1649) *Stanisław Łącki*)⁵¹, української дещо менше – відповідно 54% і 63% (напр.: (1570) *Andrzej Hański*, (1593) *Mikołaj Uhrowiecki*, (1652) *Ioannes Lipski Oleksyc*)⁵². Показники використання таких назв серед польських міщан і селян були меншими: у XVI ст. відповідно 21,3% і 7,4%, у XVII ст. – 35% і 20% (серед українських міщан і селян у XVI ст. 5,6% і 2,3%, у XVII ст. – 5,8% і 1%)⁵³. Прізвищеві назви на *-ski/-cki* були популярними також серед панівного класу та жителів міст і сіл північно-східного прикордоння Речі Посполитої у XVI-XVIII ст. (у XVIII ст. подекуди сягали половини від загальної кількості назв; статистичні дані і приклади прізвищевих назв наведено в дослідженні Л. Дачевич⁵⁴). За даними М. Койдера, серед іменувань вірних Хелмської греко-уніатської єпархії (1662-1810 рр.) відтопонімні чоловічі прізвища, переважна більшість з яких була утворена за допомогою суфікса *-ski/-cki*, складала третю за кількістю назв групу (16,6%)⁵⁵.

Варто зауважити, що починаючи із середньовічного періоду постіменні компоненти антропонімного складу набували привілейованого шляхетного характеру, творилися за кращими усталеними звичаєвими традиціями (в т. ч.

⁴⁸ Z. Kowalik-Kaleta, *Historia nazwisk...*, s. 40-44.

⁴⁹ С. М. Пахомова, *Еволюція...*, с. 262.

⁵⁰ І. Митнік, *Imiennictwo...*, s. 142.

⁵¹ Там само, s. 143.

⁵² І. Митнік, *Imiennictwo...*, s. 142.

⁵³ Там само, s. 158-159.

⁵⁴ L. Dacewicz, *Historia nazwisk...*, s. 109-131.

⁵⁵ M. Kojder, *Antroponimia historyczna...*, s. 164-167; M. Kojder, *The Historical Anthroponymy of the Ruthenian Population Living in the Historical Territories of the Eastern Lublin Region (On the Material of Registers of Parishes in the Former Greek-Uniate Diocese of Chelm)*, „TeKa Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych” 2020, s. 53.

структурними за допомогою складних суфіксів), були загальноновживаними і в юридичному плані виконували роль прізвищ. Однак, як зазначає польська дослідниця В. Шуловська, вони не відповідали всім характеристикам сучасного прізвища: ще не були незмінними, могли піддаватися модифікації та не були повністю спадковими⁵⁶. М. Койдер тлумачить такі назви як *прізвища звичаєві*⁵⁷. За Михайлом Лукичем Худашем, їх краще називати *прізвищевими назвами* – іменуваннями людини назвою типу «прізвища» до юридичної кодифікації власних особових назв⁵⁸. Більшість із таких прізвищевих назв походила від географічних назв, проте, з'явилися і відантропонімні та відапелятивні утворення. Серед прізвищевих назв жителів Варшави XVII ст. засвідчені, зокрема, антропоніми мотивовані іменами (*Dawidycki, Grelowski, Łucki, Witulski*) і прізвищами (в т. ч. відапелятивними, напр: *Dranicki* (від особової назви *Dranica* : апелятив *dranica* 'різновид дерев'яної черепиці'), *Wodzicki* (від особової назви *Woda* : апелятив *wodziec* або *woda*)⁵⁹. Пор. також ймовірно відпрізвищеві утворення північно-східного прикордоння XVIII ст. з наростком *-ski*: (1741) *Iwan Baran* і (1743) *Iwan Baranowski*, (1774) *Dawyd Sokół* і (1790) *Dawyd Sokolowski*⁶⁰. Такі прізвищеві назви, як зазначав П. Смочинський, могли реалізовувати також патронімічну функцію⁶¹.

Із процесами юридичної формалізації прізвищ і стабілізації прізвищевої системи словотворча продуктивність суфіксів *-ski/-cki* і їх розширень зростає: виникали й активно поширювалися структурно, мотиваційно тощо нові «кращі» їх зразки (в т. ч. «облагороджені» або «ушляхетнені» форми, що виникли за зразком відомих численних прізвищ, пов'язаних з місцем проживання⁶²), відбувалося привласнення таких особових назв людьми, які не мали на це законного чи спадкового права. У сучасній Польщі прізвища з цими антропонімічними формантами належать до категорії дуже поширених. Серед близько тридцяти тисяч ономастичних позицій Онлайн-словника прізвищ у Польщі кількість особових назв, які закінчуються на *-ski/-cki* дорівнює 4690 антропонімічних одиниць, що становить 15,6% від усієї кількості назв⁶³.

Використання близьких до сучасних прізвищ додатків до особового імені на *-ський, -цкий*, походження яких пов'язане з назвами населених пунктів, характерне для антропонімії XVI-XVII ст. території Білорусі, що межує з Рівненською областю. Станом на 1528 р. прикметники на *-ський (-цкий)* у двослівних білоруських

⁵⁶ W. Szulowska, *Antroponimia warszawian...*, s. 245.

⁵⁷ M. Kojder, *Antroponimia historyczna...*, s. 20.

⁵⁸ М. Л. Худаш, *З історії української антропонімії*, Київ 1977, с. 100.

⁵⁹ W. Szulowska, *Antroponimia warszawian...*, s. 246-247.

⁶⁰ L. Dacewicz, *Historia nazwisk...*, s. 128.

⁶¹ P. Smoczyński, *Słowiańskie nazwiska...*, s. 245-256.

⁶² W. Szulowska, *Antroponimia warszawian...*, s. 246; S. Dubisz, *O „nobilizacji” nazwisk mieszczańskich na Mazowszu w XVII i XVIII w.*, „Prace Filologiczne” 1985, t. XXXII, s. 104.

⁶³ *Nazwiska w Polsce...*

іменуваннях складала 5,26%, у трислівних – 13,25%. Численні приклади середньовічних відтопонімних субстантивованих прикметників наведені в монографії Миколи Васильовича Бірили: *Юрби Заболоцкий, Рабей Гнойницький, Валентый Снарский, Адам Яшкович Новогонский, Андрей Иванович Лукомский, Ян Матеевич Видавский* та ін. Автор зазначає, що антропоніми на *-ский* могли утворюватися і від особових назв (особливо в XVIII ст.), тобто словотворчий суфікс поступово набував антропонімічної функції⁶⁴. Сучасний прізвищевий тип на *-скі/-цкі* за продуктивністю займає друге місце на території Білорусі. Основна частина назв утворена від структурно різних топонімів: *Ушацкі, Вярхоўскі, Добрынскі, Чашиніцкі*, від назв імені особи, її заняття або якої-небудь характерної прикмети: *Карпоўскі, Макарскі, Касецікі, Манецікі, Невядомскі*⁶⁵.

На сьогодні проблемним, на наш погляд, та не докінця з'ясованим, є питання появи прізвищ із суфіксом *-ськ-* < *-ьск-* і його різновидами на території історичної Рівненщини. Звичайно, підтримуючи думку Ганни Михайлівни Мезенко та ін. щодо «натуральності» природи прізвищ на *-скі/-цкі* в білоруській мові⁶⁶, можна характеризувати місцеві післяіменні особові назви як питомо українські з погляду мотиваційної семантики і словотворчої системи української мови. Однак, в сенсі привнесення і подальшого поширення таких назв на досліджувану територію не слід зневажати активним польським впливом. Співжиття населення в умовах спільних історичних державностей, тісні господарські, суспільні і мовні дифузійні міграції спричинили до використання на рівненських теренах «модних», «шляхетних», «статусних» за польським зразком прізвищ. Тобто, можна резюмувати, що загальні назви особи з подальшими рефlekсами давнього суфікса *-ьск-*, що мають мають германські витоки, з часом антропонімізувалися і поширилися на території історичної Польщі, а звідти, під впливом суспільних лінгвістичних і позалінгвальних факторів сягнули українських, в т. ч. рівненських, білоруських та ін. слов'янських земель.

Прізвища Рівненщини із суфіксом *-ськ-* та його похідними

Широкий спектр засвідчених прізвищ Рівненщини із суфіксом *-ськ-* та його похідними не дозволяє в межах однієї статті проаналізувати особливості формування кожної, окремо взятої, особової назви, проте, за результатами його лінгвістичного розгляду можна встановити характерні тенденції становлення й еволюційного розвитку регіональної прізвищевої системи. Акцентуємо увагу на деяких з них.

1. Переважна більшість таких прізвищ утворена лексико-семантичним способом від слів апелятивної лексики, передусім відтопонімних прикметників. Мо-

⁶⁴ М. В. Бірыла, *Беларуская антрапанімія*, Мінск 1966, с. 292, 300, 301.

⁶⁵ Г. М. Мезенка, Г. М. Дзеравяга, В. М. Ляшкевіч, Г. К. Семянькова, *Беларуская антрапанімія*, Віцебск 2009, с. 72-73.

⁶⁶ Там само, с. 73.

тивація іменування першого носія пов'язана з його відношенням до деякої місцевості (народження, проживання, перебування, володіння тощо) або певними релевантними ознаками і зв'язками (особовими, неособовими, абстракціями). Антропонімізований відносний прикметник спочатку виконував роль прізвиська, індивідуального прізвища, згодом, набуваючи родових і спадкових ознак, формалізувався до розряду прізвищ. Домінують за чисельністю серед дослідної вибірки питома рівненські прізвища мотивовані регіональними географічними назвами (ойконімами, гідронімами, мікротопонімами, загальними географічними назвами), серед яких, зокрема: (1522) *князь Юрей Дубровицький*⁶⁷ (Дубровиця), (1527) *пан Михайло Шудович Дубланський*⁶⁸ (Дубляни), (1545) *городня Федора и Василія Корытенских*⁶⁹ (Коритне), (1563) *пана Николая Дубровскаго*⁷⁰ (Діброва, мікротоп. Дубр'ова, Дубр'ове, Дубр'ови⁷¹ < апел. дубр'ова 'дубовий ліс'⁷²), (1569) *Богданъ Дрозденский зъ Дрозденъ*⁷³ (Дроздинь), (1569) *Семень Перекальский съ Перекаль*⁷⁴ (Перекалі), (1570) *Мартин Коблинський*⁷⁵ (Коблин), (1583) *до Михайла Козинського*⁷⁶ (Козин), (1665) *дворянина Степана Богдашевскаго*⁷⁷ (Богдашів), (1913) *Шибинський Ив. Ом.*⁷⁸ (Шибин), *Дерманський*⁷⁹ (Дермань); *Смиківський*⁸⁰ (Смиків).

Твірними основами частини прізвищ виступають назви населених пунктів з інших територій України, напр.: (1534) *князь А. Заславський*⁸¹ (Ізяслав (Заслав) на Хмельниччині), (1620) *владѣльцу Пересопницы князю Николаю Чарторыйскому*⁸² (Чарторийськ на Волині), (1622) *велебный отецъ Иеремий Лисяцкий, архимандритъ Дорогобузский и Перемилский*⁸³ (Лисятичі на Львівщині), (1897) *Є. Малинський*⁸⁴ (Малин на Житомирщині), *Боратин-*

⁶⁷ *Archivum ksiązqt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie*, т. III, Львів 1890, с. 237.

⁶⁸ Там само, с. 305.

⁶⁹ Н. И. Теодорович, *Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии*, т. II, Почаев 1889, с. 1116.

⁷⁰ Там само, с. 1054.

⁷¹ С. В. Шийка, *Словник мікротопонімів...*, с. 184.

⁷² С. В. Шийка, *Словник народних географічних термінів Ровенщини*, Тернопіль 2016, с. 42.

⁷³ *Архив Юго-западной России...*, т. I, ч. 2, с. 5.

⁷⁴ Там само, с. 6.

⁷⁵ О. Цинкаловський, *Стара Волинь...*, т. 2, с. 217.

⁷⁶ О. Цинкаловський, *Стара Волинь і Волинське Полісся*, т. 1, Вінніпег 1984, с. 184.

⁷⁷ Н. И. Теодорович, *Историко-статистическое...*, с. 526.

⁷⁸ М. В. Довнар-Запольский, *Весь Юго-Западный край: справочная и адресная книга по Киевской, Волынской, Подольской губерниям*, Київ 1913, с. 842.

⁷⁹ *Реабілітовані історією...*, кн. 4, с. 327.

⁸⁰ *Телефонний довідник...*

⁸¹ *Історія міст і сіл...*, с. 453.

⁸² *Архив Юго-западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов*, т. VI, ч. 1, Киев 1883, с. 485.

⁸³ Там само, с. 525.

⁸⁴ *Історія міст і сіл...*, с. 21.

ський⁸⁵ (Боратин на Волині), **Зборівський**⁸⁶ (Зборів на Тернопільщині), **Київський**⁸⁷ (Київ), **Прилуцький**⁸⁸ (Прилуки на Чернігівщині), **Харківський**⁸⁹ (Харків), а також Польщі: (1570) *Сьрадсаго воеводи, Альбрехта Ласкаго*⁹⁰ (укр. Ласк, Ласкі, пол. *Łask, Łaski*), (1577) Роман **Райський**⁹¹ (укр. Райськ, пол. *Rajsk*), (1753) *Іосифу Любомирському*⁹² (укр. Любомир, пол. *Lubomierz*), (1831) **Яблонівському Артуру**⁹³ (укр. Яблоново, пол. *Jablonowo*), (1869) **Костянтин Сікорський**⁹⁴ (укр. Сікори, пол. *Sikory*), (1898) *граф Й. Потоцький*⁹⁵ (ук. Поток, пол. *Rotok*); **Варшавський**⁹⁶ (укр. Варишава, пол. *Warszawa*) та Білорусі: (1448) *пан Мишко Глуский*⁹⁷ (укр. Глуськ, білор. Глуск) та ін.

Прізвища першоносіїв, ймовірно, могли походити від гідронімів: (1596) *Остан Слущкий*⁹⁸, *Азівський*⁹⁹, *Донський*¹⁰⁰, народних географічних назв: (1474) *пан Михайло Загоровский*¹⁰¹ (від за горою), *Бродський*¹⁰² (від брід, брод¹⁰³), етнонімів: *Венгерський*¹⁰⁴, *Китайський*¹⁰⁵, *Український*¹⁰⁶, територіально-етнографічних назв: *Волинський*¹⁰⁷, *Подольський*¹⁰⁸ тощо.

2. Частина регіональних прізвищ утворена від різних форм особових імен, прізвищ (відантропонімних і відапелятивних), прізвищ морфологічним спосо-

⁸⁵ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 3, с. 154.

⁸⁶ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. IV, с. 44.

⁸⁷ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. V, с. 67.

⁸⁸ *Реабілітовані історією. Рівненська область / редкол., А. А. Жив'юк (відп. секр.), кн. 7, Рівне 2017, с. 603.*

⁸⁹ *Реабілітовані історією. Рівненська область / редкол., А. А. Жив'юк (відп. секр.), кн. 9, Рівне 2019, с. 242.*

⁹⁰ *Архив Юго-западной России...*, т. I, ч. 6, с. 74.

⁹¹ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 4, с. 101.

⁹² О. Цинкаловський, *Стара Волинь...*, т. 1, с. 152.

⁹³ Там само, с. 537.

⁹⁴ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 3, с. 127.

⁹⁵ *Історія міст і сіл...*, с. 345.

⁹⁶ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. I, с. 32.

⁹⁷ *Archiwum księżąt Lubartowiczów Sanguszków w Sławucie*, pod kierownictwem Z. L. Radziwińskiego, t. I, Lwów 1887, s. 44.

⁹⁸ О. Цинкаловський, *Стара Волинь...*, т. 1, с. 543.

⁹⁹ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. V, с. 3.

¹⁰⁰ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 3, с. 181.

¹⁰¹ *Archiwum księżąt...*, t. I, s. 69.

¹⁰² *Реабілітовані історією. Рівненська область, редкол., А. А. Жив'юк (відп. секр.), кн. 3, Рівне 2013, с. 376.*

¹⁰³ С. В. Шийка, *Словник народних...*, с. 15.

¹⁰⁴ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 3, с. 161.

¹⁰⁵ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. IV, с. 51.

¹⁰⁶ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. V, с. 163.

¹⁰⁷ *Реабілітовані історією...*, кн. 3, с. 541.

¹⁰⁸ *Реабілітовані історією...*, кн. 7, с. 546.

бом за зразком відтопонімних власних особових назв. У цьому випадку, крім структурної, аналізовані суфікси реалізують і патронімічну функцію (напр.: *Абрамський*¹⁰⁹ < син *Абрама*, *Головацький*¹¹⁰ < з роду *Головацьких* < *Головач*). Серед таких прізвищ також: *Августинський*, *Данилєцький*, *Лукішський*, *Пиліпський*¹¹¹ *Іванський*¹¹², *Казимирський*, *Кондрацький*¹¹³, *Лазарський*¹¹⁴.

Шляхом антропонімізації відносних прикметників, утворених від особових апелятивів (або суфіксального нарощення подальших відапелятивних прізвищ, прізвищ) могли утворитися такі прізвища: *Ковальський* і *Кудрицький* (пор. *Кудра*, *Кудрик*)¹¹⁵, *Жебрацький*¹¹⁶, *Мовніцький*¹¹⁷, *Отрощський*, *Старіцький*¹¹⁸, *Пивоварський*¹¹⁹, від неособових апелятивів, різних абстракцій: *Грабський*, *Гребінський* і *Житницький*¹²⁰, *Громадський* і *Добицький*¹²¹, *Караванський*¹²², *Новацький* і *Фабрицький*¹²³, *Парницький* і *Петлицький*¹²⁴, *Ягодницький*¹²⁵ та ін. Засвідчено також відкомполіти прізвища типу: (1858) *Андрій Літославський*¹²⁶, *Добровольський* і *Кособуцький*¹²⁷ та ін.

3. Непохідні суфікси *-ськ-*, *-цьк-*, *-зьк-*, утворюючи прізвища, можуть доєднуватися безпосередньо до твірної основи (1903) *Рачинський*¹²⁸ (від назви с. *Рачин*), *Галицький*¹²⁹ (*Галич*). Особливістю нарощення передсуфіксальної частини, яка закінчується двома приголосними, є поява вставного *e*: (1652) *Ігнатія Підгорецького*¹³⁰ (*Підгірці*), *Ровенський*¹³¹ (*Ровно*). Для деяких випадків характерне чергування приголосних звуків, спрощення і фонетичні зміни, напр.: (1501) *Івана*

¹⁰⁹ Реабілітовані історією..., кн. 3, с. 106.

¹¹⁰ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 3, с. 170.

¹¹¹ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. V, с. 2, 41, 96, 126.

¹¹² Реабілітовані історією..., кн. 4, с. 526.

¹¹³ Реабілітовані історією..., кн. 5, с. 128, 354.

¹¹⁴ Реабілітовані історією..., кн. 6, с. 129.

¹¹⁵ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 3, с. 197, 204.

¹¹⁶ Реабілітовані історією..., кн. 4, с. 438.

¹¹⁷ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. V, с. 108.

¹¹⁸ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. IV, с. 89, 116.

¹¹⁹ Реабілітовані історією..., кн. 7, с. 506.

¹²⁰ Реабілітовані історією..., кн. 4, с. 193, 196, 445.

¹²¹ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 3, с. 174, 180.

¹²² Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. V, с. 63.

¹²³ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 4, с. 227, 255.

¹²⁴ Реабілітовані історією..., кн. 7, с. 438, 484.

¹²⁵ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. IV, с. 151.

¹²⁶ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 4, с. 118.

¹²⁷ *Телефонний довідник...*

¹²⁸ *Історія міст і сіл...*, с. 230.

¹²⁹ Реабілітовані історією..., кн. 4, с. 84.

¹³⁰ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 3, с. 30.

¹³¹ Там само, с. 241.

Юр'евича *Збараського*¹³² (від м. *Збараж*); *Острозький*¹³³ (від м. *Острог*), пор. також історичні назви: (1390) князь *Федоръ Даниловичъ Острожскій*¹³⁴, (1526) князь *Костянтинъ Ивановичъ Острозскій*¹³⁵.

4. Суттєва роль основних непохідних наростків у творенні і подальшому використанні в антропонімах складних суфіксів. Серед продуктивних прикладів прізвищ, оформлених складними морфемами виділимо деякі назви із суфіксами: *-овськ-ий*: (1486) пань *Сенко Слоновський*¹³⁶ (на нашу думку не позбавлене логіки в цьому плані пояснення Ю. К. Редька, що «прізвища на *-ський* утворювалися від основ, поширених іншими суфіксами»¹³⁷; у цьому конкретному випадку: *Слон* > *Слон-ов* > *Слон-ов-ський*), (1583) *Миколі Котовському*¹³⁸, (1633) *пану Адамови Буяновському*¹³⁹, (1816) *Людвіга Павловського*¹⁴⁰, *Адамівський*, *Биківський* і *Горбівський*¹⁴¹, *Антонівський*¹⁴², *Бобровський*¹⁴³, *Комаровський*¹⁴⁴; *-евськ-ий*, *-евськ-ий*: (1606) *пана Ковалевського*, (1623) *Миколая Сычевського*¹⁴⁵, (1818) *Константинъ Соболевський*¹⁴⁶, (1903) *Лушевський*¹⁴⁷, *Андрієвський* і *Богушевський*¹⁴⁸, *Горбачевський* і *Грушевський*¹⁴⁹, *Матвієвський*¹⁵⁰; *-івськ-ий*: *Баранівський*, *Голубівський* і *Михайлівський*¹⁵¹, *Петрівський* і *Романівський*¹⁵², *-инськ-ий*, *-інськ-ий*, *-їнськ-ий*: (1801) *до гр. Ільїнського*¹⁵³, (1912) *дворянина*

¹³² О. Цинкаловський, *Стара Волинь...*, т. 1, с. 340.

¹³³ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. V, с. 121.

¹³⁴ *Грамоты великих князей литовских с 1390-1569 год* / под ред. В. Антоновича, Киев 2012, с. 2.

¹³⁵ *Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России*, т. 1, Санкт-Петербург 1863,

с. 70.

¹³⁶ *Archiwum ksiąząt...*, t. I, s. 84.

¹³⁷ Ю. К. Редько, *Сучасні українські...*, с. 82.

¹³⁸ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 3, с. 51.

¹³⁹ *Архив Юго-западной России...*, т. VI, ч. 1, с. 672.

¹⁴⁰ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 3, с. 127.

¹⁴¹ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. V, с. 3, 11, 35.

¹⁴² Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. I, с. 29.

¹⁴³ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 3, с. 152.

¹⁴⁴ *Реабілітовані історією...*, кн. 5, с. 344.

¹⁴⁵ *Архив Юго-западной России...*, т. I, ч. 6, с. 340, 439.

¹⁴⁶ *Метричні книги православних церков Ровенського повіту. 1818*, [в:] *Державний архів Житомирської області*, ф. 1, оп. 78, спр. 1101, с. 71.

¹⁴⁷ *Історія міст і сіл...*, с. 230.

¹⁴⁸ *Реабілітовані історією...*, кн. 3, с. 129, 288.

¹⁴⁹ *Реабілітовані історією...*, кн. 4, с. 170, 231.

¹⁵⁰ *Реабілітовані історією...*, кн. 6, с. 338.

¹⁵¹ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. IV, с. 10, 27, 77.

¹⁵² Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. I, с. 51, 54.

¹⁵³ О. Цинкаловський, *Стара Волинь...*, т. 1, с. 344.

*Язвинського Івана Йосифовича*¹⁵⁴, *Бурячінський*¹⁵⁵, *Вакулинський*¹⁵⁶, *Гальчинський*¹⁵⁷, *Гарбузінський*¹⁵⁸, *Карпінський*¹⁵⁹, *Пашинський*¹⁶⁰.

5. Важливою тенденційною особливістю іменування знатних осіб стало використання відтопонімних антропонімів у якості додаткових компонентів до імені, прізвиська чи прізвища, які згодом стали частиною формалізованої юридичної формули. Серед таких, зокрема: (1446) *Іванъ Гулевиць Букоемский зъ Бокоймы*, (1569) *Іванъ Кирдий-Мнишинский зъ Мнишина та Григорей Чапличь-Шпановский зъ Шпанова*¹⁶¹, (1507) *Юрій Гольшанський-Дудровецький*¹⁶² (князь роду Гольшанських і Дубровицьких), (1561) *Михайла Мишки-Варковицького*¹⁶³ (ойконім *Варковичі*), (1650) *Данило Єло-Малинський*¹⁶⁴ (від скороченого родового прізвища *Слович* і відтопонімного прикметника *Малинський*). Для теперішніх прізвищ така особливість неактуальна.

6. Відносність і недовершеність людських знань на певному історичному етапі розвитку суспільства не завжди з достатньою достовірністю дозволяє пояснити етимологію кожного окремо взятого прізвища. Із позитивної сторони, в цьому плані, варто відмітити демократичний множинний підхід вчених-укладачів Інтернет-словника прізвищ в Польщі, який допускає подвійну інтерпретацію вихідних основ. Наприклад, прізвище *Abram-ski* (пор. рівненське регіональне *Абрамський*¹⁶⁵) трактується як похідне від *Abramu* із суфіксом *-ski*, який спочатку вказував на походження з певної місцевості або володіння нею (типу *Abramowice*) або *Abram-ski* від форми однини особового імені *Abram* із суфіксом *-ski*, за зразком прізвищ, що стосуються місця проживання)¹⁶⁶. Схожий підхід засосовує також українська дослідниця О. М. Ющишина¹⁶⁷. Подвійну мотивацію можна використати для пояснення рівненських прізвищ: (1570) *Яцько Бабинський*¹⁶⁸ (від ойконіма *Бабин* у Рівненській області або антропоніма *Бабин* + *-ський*), (1620) *велебного в Бозе отца Никона Добрянського, архимандрыта игумена*

¹⁵⁴ *Ровенская дворянская опека (1838-1915 гг.)*, [в:] *Державний архів Рівненської області*, ф. 7, оп. 1, с. 5.

¹⁵⁵ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. IV, с. 17.

¹⁵⁶ *Реабілітовані історією...*, кн. 3, с. 423.

¹⁵⁷ *Реабілітовані історією...*, кн. 4, с. 87.

¹⁵⁸ Я. О. Пура, *Сучасні прізвища...*, ч. V, с. 31.

¹⁵⁹ *Історія міст і сіл...*, с. 127.

¹⁶⁰ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 3, с. 230.

¹⁶¹ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 3, с. 7.

¹⁶² О. Цинкаловський, *Стара Волинь...*, т. 1, с. 291.

¹⁶³ О. Цинкаловський, *Стара Волинь...*, т. 2, с. 247.

¹⁶⁴ Я. О. Пура, *Край наш...*, ч. 4, с. 98.

¹⁶⁵ *Реабілітовані історією...*, кн. 3, с. 106.

¹⁶⁶ *Nazwiska w Polsce...*

¹⁶⁷ О. М. Ющишина, *Прізвищеві назви...*, с. 153.

¹⁶⁸ О. Цинкаловський, *Стара Волинь...*, т. 1, с. 63.

бывъшого Пересопъницкого¹⁶⁹ (від ойконіма *Добряни* на Львівщині або слов'янського імені *Добрян* + *-ський*¹⁷⁰) та ін.

Висновки і перспективи подальших досліджень

Суфікс відносних прикметників *-ськ-* має давні індоєвропейські витоки. У пра-слов'янську мову він, ймовірно, мігрував із германських мов. Первинно суфікс *-ськ-* < *-ьск-* використовувався для творення загальних назв на позначення осіб у формі відносно-присвійних прикметників від топонімів та інших іменників, пов'язаних з певними особами, апелятивів тощо. В антропонімії за допомогою цього наростка відбувалася деривація особових імен, індивідуальних і родових прізвиць, прізвищевих назв і прізвищ. Утворені прізвища реалізують номінативно-ідентифікаційну і соціальну функції, передають суб'єктивно-оцінне відношення іменуючого до іменованого, відносно-присвійне відношення групової чи колективної належності або патронімно-посесивної залежності, поширюють твірні основи, в т. ч. за допомогою складних морфем.

В історичному розвитку відносні прикметники з *-ськ-* < *-ьск-* зазнавали антропонімізації, згодом ставали родовими прізвищами, а з юридичною кодифікацією власних особових назв – прізвищами. Такі особові назви відомі ще з руських літописів, упродовж суспільної еволюції активно поширювалися на території Рівненської області і локально близьких слов'янських землях України, Польщі і Білорусі. Регіональні післяіменні особові назви є питомими з погляду мотиваційної семантики і словотворчої системи української мови. Однак, маючи германські корені, найбільше поширилися вони на території історичної Польщі, а вже звідти, під впливом різних мовних і позамовних чинників сягнули українських, в т. ч. рівненських, білоруських та ін. слов'янських земель.

Серед прізвищ Рівненщини назви із суфіксом *-ськ-* і його похідними становлять близько 13%. Більшість із них утворені лексико-семантичним способом від слів апелятивної лексики, передусім відтопонімних прикметників. Значна частина регіональних прізвищ – це морфологічні деривати від різних форм особових імен, прізвиць, прізвищ за зразком відтопонімних власних особових назв. Серед прізвищотворчих особливостей також: доєднання суфіксів як безпосередньо до непохідної так і нарощеної основи, чергування приголосних звуків, спрощення і фонетичні зміни, використання складних морфем, варіантність інтерпретації походження назв тощо.

Перспективи подальших досліджень пов'язуємо з вивченням особливостей формування і розвитку прізвищевих систем з іншими суфіксами в широкому слов'янському і регіональному аспектах.

¹⁶⁹ *Архив Юго-западной России...*, т. VI, ч. 1, с. 485.

¹⁷⁰ П. Чучка, *Прізвища закарпатських українців: історико-етимологічний словник*, Львів 2005, с. 200.

References

- Akty, odnosyashchiesya k istorii Yuzhnoy i Zapadnoy Rossii*, t. 1, Sankt-Peterburg 1863.
- Archiwum ksiąg Łubartowiczów Sanguszków w Sławucie*, t. I, Lwów 1887; t. III, Lwów 1890.
- Arkhiv Yugo-zapadnoy Rossii, izdavayemyy Vremennoy komissiyey dlya razbora drevnikh aktov*, t. I, ch. 2, Kiyev 1861; t. I, ch. 6, Kiyev 1876; t. VI, ch. 1, Kiyev 1883.
- Biryła M. V., *Byelaruskaya antrapanimiya*, Minsk 1966.
- Brugmann K., Delbrück B., *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, vol. 2, pt. 1, Strassburg 1906.
- Chuchka P., *Prizvyshcha zakarpatskykh ukrainsiv: istoryko-etymolohichnyi slovnyk*, Lviv 2005.
- Dacewicz L., *Historia nazwisk na kresach północno-wschodnich Rzeczpospolitej (XVI-XVIII w.)*, Białystok 2014.
- Dovnar-Zapol'skiy M. V., *Ves' Yugo-Zapadnyy kray: spravochynaya i adresnaya kniga po Kiyevskoy, Volynskoy, Podol'skoy guberniyam*, Kiïv 1913.
- Dubisz S., *O „nobilitacji” nazwisk mieszczańskich na Mazowszu w XVII i XVIII w.*, „Prace Filologiczne” 1985, t. XXXII.
- Gramoty velikikh knyazey litovskikh s 1390-1569 god*, red. V. Antonovich, Kiyev 2012.
- Humetska L. L., *Narys slovtovorchoi systemy ukrainskoi aktovoi movy XIV-XV st.*, Kyiv 1958.
- Istoriia mist i sil Ukrainkoi RSR. Rovenska oblast*, redkol; holova redkol. A. V. M'ialovytskyi, Kyiv 1973.
- Iushchyshyna O. M., *Prizvyshchevi nazvy i prizvyshcha Tsentralnoi Khmelnychchyny XVII-XXI st.: dys. ... kand. filol. nauk*, Vinnytsia 2019.
- Khudash M. L., *Z istorii ukrainskoi antroponimii*, Kyiv 1977.
- Kojder M., *Antroponimia historyczna wiernych chełmskiej diecezji grecko unickiej (1662-1810)*, Lublin 2019.
- Kojder M., *The Historical Anthroponymy of the Ruthenian Population Living in the Historical Territories of the Eastern Lublin Region (On the Material of Registers of Parishes in the Former Greek-Uniate Diocese of Chełm)*, „Teki Komisji Polsko-Ukraińskich Związków Kulturowych” 2020.
- Koval A. P., *Zhyttia i pryhody imen*, Kyiv 1998.
- Kowalik-Kaleta Z., Dacewicz L., Raszewska-Żurek B., *Słownik najstarszych nazwisk polskich pochodzenie językowe nazwisk omówionych w „Historii nazwisk polskich”*, t. I, Warszawa 2007.
- Kowalik-Kaleta Z., *Historia nazwisk Polskich na tle społecznym i obyczajowym (XII-XV wiek)*, t. 1, Warszawa 2007.
- Lisova L. O., *Antroponimiia pivdnia Volynskoi oblasti: avtoref. dys... kand. filol nauk*, Lutsk 2014.
- Metrychni knyhy pravoslavnykh tserkov Rovenskoho povitu. 1818*, [v:] Derzhavnyi arkhiv Zhytomyrskoi oblasti, f. 1, op. 78, spr. 1101.
- Meyye A., *Obshchieslavianskiy yazyk*, Moskva 2001.
- Myezyenka H. M., Dzyeravyaha H. M., Lyashkyevich V. M., Syemyan'kova H. K., *Byelaruskaya antrapanimiya*, Vitsyebk 2009.
- Mytnik I., Pakhomova S., *Antroponimikon ukrainskoho pryvileiovanoho prosharku X-XVIII st.*, Warszawa – Siedlce 2024.
- Mytnik I., *Imiennictwo ziemi chełmskiej w XVI-XVII wieku*, Warszawa – Lublin 2019.

- Nazwiska w Polsce*, [w:] <https://nazwiska.ijppan.pl/>?
- Pakhomova S. M., *Evolutsiia antropimnykh formul u slovianskykh movakh*, Uzhhorod 2012.
- Peshchak M. M., *Hramoty XIV st.*, Kyiv 1974.
- Polnoye sobraniye russkikh letopisey*. T. 2: *Ipat 'yevskaya letopis'*, Sankt-Peterburg" 1908; T. 3: *IV. Novgorodskiye letopisi*, Sankt-Peterburg 1841.
- Pura Ya. O., *Krai nash u nazvakh*, ch. 2-4, Rivne 1994-2002.
- Pura Ya. O., *Suchasni pryzvyshcha Rivnenshchyny*, ch. I, IV-V, Rivne 1984-1990.
- Reabilitovani istoriieiu. Rivnenska oblast*, redkol., A. A. Zhyviuk (vidp. sekr.), kn. 3-9, Rivne 2013-2019.
- Redko Yu. K., *Suchasni ukrainski pryzvyshcha*, Kyiv 1966.
- Rovenskaya dvoryanskaya opeka (1838-1915 rr.)*, [v:] *Derzhavniy arkhiv Rivnens'koï oblasti*, f. 7, op. 1, s. 5.
- Shyika S. V., *Slovnnyk mikrotoponimiv ta mikrohidronimiv Rovenshchyny*, Ternopil 2016.
- Shyika S. V., *Slovnnyk narodnykh heohrafichnykh terminiv Rovenshchyny*, Ternopil 2016.
- Słownik prasłowiański*, red. F. Sławski, t. I, Wrocław 1974.
- Smoczyński P., *Słowiańskie nazwiska patronimiczne*, „Z polskich studiów slawistycznych. Językoznawstwo” 1968, Seria 3.
- Szulowska W., *Antroponimia warszawian w XVII wieku*, „Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Linguistica” 2010, № 5.
- Telefonnyi dovidnyk Ukrainy. Za alfavitom*. Rivne, [v:] <https://spravka109.net/ua/ukraine>>Rivne
- Teodorovich N. I., *Istoriko-statisticheskoye opisaniye tserkvey i prikhodov Volynskoy eparkhii*, t. II, Pochayev 1889.
- Tsyngalovskyi O., *Stara Volyn i Volynske Polissia*, t. 1-2, Vinnipeh 1984-1986.
- Vstup do porivnialno-istorychnoho vuvchennia slov'ianskykh mov*, red. O. S. Melnychuk, Kyiv 1966.

ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРА

Світлана Шийка – кандидат філологічних наук, доцент, Національний університет водного господарства та природокористування, доцент кафедри журналістики та українознавства. **Публікації: словники:** *Словник народних географічних термінів Рівненщини*, Тернопіль: Астон 2016, сс. 118 с.; *Словник мікротопонімів та мікрогідронімів Рівненщини*, упоряд. С. В. Шийка; відп. ред. О. П. Карпенко, Тернопіль: Астон 2016, сс. 452 с. **Розділ колективної монографії:** *Українська історична антропоніміка на межі століть*, [в:] *Scientific developments of European countries in the area of philological researches: Collective monograph*, Riga Izdevnieciba „Baltija Publishing” 2020, part 2, pp. 603-620, [in:] <https://doi.org/10.30525/978-9934-588-56-3.2.16>. **Статті:** *Відапелятивні прізвища на -енко в антропонімії Рівненщини*, «Вісник науки та освіти. Серія „Філологія”» 2024, № 12 (30), с. 396-409, [в:] [https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-12\(30\)-396-409](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-12(30)-396-409); *Відіменні прізвищеві назви і прізвища Рівненщини із суфіксами -ич, -ович, -евич*, «Філологічний часопис» 2025, вип. 1 (25), с. 108-121.

ORCID: 0000-0002-8138-7205

Email: awm.4146@gmail.com; svitlanashyyka@ukr.net